

Staroegyptské Naučení muže synovi

(Pražská hieratická literární ostraka III)

Břetislav Vachala

Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1

Do redakce doručeno 10. října 2013; k publikaci přijato 12. prosince 2013

Věnováno milému příteli RNDr. Vladimíru Haškovi, DrSc.

THE ANCIENT EGYPTIAN INSTRUCTION OF A MAN FOR HIS SON (PRAGUE HIERATIC LITERARY OSTRACA III)

ABSTRACT *The Instruction of a Man for His Son*, an early Middle Kingdom work belonging to the loyalist tradition of the Ancient Egyptian literature, was composed during the reign of Senwosret I. (c. 1962-1917 BCE). The Instruction can be divided into two sections. The first one (strophes 1-8) extols the central figure of the king and stresses the convincing advantages to be gained through loyalty to him, while the second one (strophes 9-24) emphasises the important role of proper speech in different social situations. No author of this didactic work (written for a man of higher social background) is named on the surviving sources in eight fragmentary New Kingdom (c. 1543-1080 BCE) papyri, one leather manuscript, one wooden tablet, and 140 ostraca. A complete running version of the text is still lacking. A new Czech translation of *The Instruction of a Man for His Son* is presented in the article. A Ramesside hieratic ostrakon (P 3807: Figs. 1,2) with parts of this composition is deposited in the National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague. The publication of this ostrakon from Deir el-Medina is accompanied by a photograph, hieroglyphic transcription and translation.

KEY WORDS Ancient Egyptian literature; The Instruction of a Man for His Son; Dynasty 12; hieratic ostraca; The National Museum in Prague

ABSTRAKT *Naučení muže synovi* bylo sepsáno v duchu loajální tradice staroegyptské literatury na počátku Střední říše, za vlády Senusreta I. (cca 1962-1917 př.n.l.). Naučení má dvě části. V první (sloky 1-8) se vyzdvihuje ústřední postava krále a důraz se klade na přesvědčivé výhody, které plynou z oddanosti k bohu žijícímu na zemi, zatímco druhá část (sloky 9-24) zdůrazňuje úlohu správné mluvy v různých společenských situacích. Autor tohoto didaktického spisu (určeného příslušníku vyšší společenské vrstvy) není nikde uveden. Části naučení se uchovaly na osmi poškozených papyrech, jedné dřevěné tabulce a 140 ostrakách pocházejících až z Nové říše (přibližně 1543-1080 př.n.l.). Zatím neexistuje žádný úplný souvislý text tohoto naučení. V článku je uveden nový český překlad celého *Naučení muže synovi*. V Národním muzeu – Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur v Praze je uloženo ramessovské hieratické ostrakon (P 3807: obr. 1,2) s částmi tohoto naučení. Keramické ostrakon pochází z Dér el-Medíny a v této studii je dokumentováno fotograficky a připojen je rovněž hieroglyfický přepis textu a překlad.

KLÍČOVÁ SLOVA staroegyptská literatura; Naučení muže synovi; 12. dynastie; hieratická ostraka; Národní muzeum v Praze

Every interpretation begins and ends as a guess.
(Hirsch 1967, 170)

Naučení muže synovi je jediné staroegyptské naučení, jehož autor (byť by byl i fiktivní) není úmyslně uveden. Naučení,

kteřé sepsal anonymní mudrc „pro svého syna“ – příslušníka vysoké společenské vrstvy, pochází z počátku 12. dynastie, nejspíše z doby vlády Cheperkarea Senusreta (I.; cca 1962-1917 př.n.l.; Brunner 1978, 142-143). Nehledě na úvodní čtyři verše, naučení má zřetelně dvě části o nestejně délce. V první

části (sloky 1-8 o různém počtu veršů, tedy 6-10) se pozornost věnuje dokonalé řeči a zvláště se zdůrazňuje ústřední postava vládnoucího krále Horního a Dolního Egypta (Bonhême 2001, 238-244), jehož je třeba ctít a být mu věrný. Vždyť právě on byl jediným žijícím bohem na zemi, svrchovaným pánem všech a všeho, Garantem (Hornung 1982, 140-142; Morenz 1984, 75-76). Nástup každého panovníka na trůn přitom znamenal rituální opakování mytické události, kdy se sluneční bůh v okamžiku stvoření světa ujímá vlády nad celým vesmírem. Představa o panovníkovi, který vládne jako bůh s autoritou mocnější než lidská síla, je také zakotvena v *maat* – egyptském principu pravdy, práva, spravedlnosti a mravního řádu (Assmann 2001, 200-212). Na tomto světě je garantem všech těchto hodnot právě vládnoucí král, stejně jako je zárukou blaženého věčného života po smrti. Na králově absolutní moci určující život člověka se do určité míry mohly „podílet“ pouze bohyně osudu Renenut a Meschenet ...

Druhá část naučení (sloky 9-24 o různém počtu veršů, tentokrát 7-13), která původně byla zřejmě delší (Parkinson 1991, 109), vyzdvihuje úlohu správné mluvy, kterou si má osvojit každý příslušník společenské elity, aby byl připraven ke správnému a plnohodnotnému životu, aby byl úspěšný v profesním a rodinném životě. Z „neznalého“ mladíka se má stát díky osvojenému naučení „znalý, rozvážný“ muž, z člověka „vášnivého, horkokrevného, popudlivého, prudkého“ znalec „mlčenlivý, vyrovnaný, klidný a zdvořilý“. Jen takto připravený člověk může důstojně kráčet po „boží cestě“ a důsledně se řídit a dodržovat zmíněný princip *maat*, tedy za všech okolností „mluvit pravdu a konat spravedlnost“. Výchova takových loajálních, rozvážných a spolehlivých vysokých státních úředníků nově se formující centrální správy země na počátku Střední říše byla jistě velice žádoucí.

Naučení muže synovi se z pochopitelných důvodů zařadilo v egyptských písarských školách mezi oblíbené literární texty, jak o tom svědčí dochované neúplné opisy pocházející až z 18.-20. dynastie (cca 1543-1080 př.n.l.; absolutní data tohoto období se liší, například Kitchen 2000, 49: cca 1540-1070 př.n.l.; Redford, ed., *passim*: 1569-1081 př.n.l.; Hornung 2006, 197-217, 492-493: cca 1539-1077 př.n.l.). Našly se především ve vesnici královských řemeslníků v Dér el-Medíně. Dva dosavadní součty všech známých pramenů činí: 8 papyrů, 1 kožený svitek, 1 dřevěná tabulka a 140 ostrak (Fischer-Elfert 1999, *Tafelband* VIII-XXV) a 9 papyrů a kožených sviteků a 141 ostrak a tabulek (Mathieu 2002, 220; Mathieu 2003, 134). V každém případě celkový počet 150 dochovaných pramenů umísťuje toto naučení na čtvrté místo pomyslné dér el-medínské literární „hitparády“ (Mathieu 2003, 121-122). Pro úplnost uvedeme, že dosud neexistuje žádný úplný souvislý text tohoto naučení. Dochovaly se pouze zmíněné neúplné kopie (mnohdy s chybami), které dělí od sepsání tohoto klasického egyptského textu přibližně 400-850 let.

Dosavadní (úplné nebo jen částečné) překlady velmi obtížného hieratického textu naučení, který vykazuje i mnohá chybějící místa, se často podstatně liší (Goedicke 1967, 64-67; Kitchen 1969, 191-197; Fecht 1978, 36-37; Helck 1984, 32-72; Brunner 1988, 188-192; Roccati 1994, 97-103; Fischer-El-

fert 1999, *Textband* 432-439; Vernus 2001, 218-224; Simpson 2003, 176-177; Quirke 2004, 102-106), stejně jako jeho výklady a komentáře (Blumenthal 1974, 55-66; Posener 1977, 308-316; Posener 1979, 310-316; Posener 1985, 115-119; Foster 1986, 197-211; Posener 1987, 361-367; Fischer-Elfert 1998, 85-92; Quack 2000, 538-541; Fischer-Elfert 2001, 170-171; Hoffmann 2001, 7-8; Burkard – Thissen 2012, 191-195). Nový úplný český autorizovaný překlad *Naučení muže synovi* (dosud jen Vachala 1992, 130-132) následuje:

- (1) Začátek naučení,
které sepsal muž pro svého syna.
Říká: slyš můj hlas, nepohrdej mými slovy,
neodvracej se od toho, co ti řeknu!
  - (5) Vytvoř si dobrou pověst, aniž bys přitom (nějak)
přeháněl.
Lenost nepostihne moudrého člověka.
Pokorný je mlčenlivý člověk, který (uctivě) ohýbá paži.
Rozumný je ten, který dělá, co se řeklo.
Zavržení důkazů vede k použití síly;
  - (10) žádný (nevzdělaný) nosič snopů (proto také) nemůže
být vpuštěn do zasedací síně.
Kdo má přístup ke slovům (naučení), zprostředkuje
vyslechnuté;
člověka, který převívá (obilí), nikdo o radu nepožádá.
Vysvětluj slova bez (jejich) překrucování.
(Oprávněná) výčitka neškodí tomu, kdo ji pronese.
  - (15) Neodvracej se od boha (= krále),
cti krále a miluj ho jako (jeho) stoupenec.
(Jen) toho činí šťastným, kdo šíří jeho moc;
ten, který ho opomíjí, neuspěje.
Je důležitější než milion lidí pro toho, koho si oblíbil;
  - (20) je oporou tomu, kdo ho uspokojuje.
Kdo ho doprovází, bude velice bohatý;
je nakloněn tomu, koho si zamiloval,
a chrání ho před pomluvami a zlobou (?).
- Cožpak lze vyloučit den Renenuty?
- (25) Cožpak lze přidat den života,
nebo ho (snad) zkrátit?
Meschenet je jako na prvopočátku:
nikdo nemůže změnit to, co mu bylo určeno.
Pohled, velká je přízeň boha,
  - (30) velký je jeho trest, velká je jeho moc.
Přesvědčil jsem se o jeho vznešenosti;
Díky němu nenastane žádné zklamání.
- Činí z nevědomého člověka znalce;
nenáviděný se stává oblíbencem.
- (35) Umožní prostému vyrovnat se mocnému,
poslednímu stát se prvním.
Kdo (dříve) nic neměl, je (nyní) pánem pokladů,
kdo byl chudý, má (nyní) zákazníky.
Umožní uspět neúspěšnému (člověku),

- (40) bezdomovci stát se majitelem sídla.
Učí němého mluvit
a otvírá uši hluchému.
- K tomu všemu dochází během (jednoho lidského) života,
nezávisle na Renenutě.
- (45) Ani Meschenet s tím nic nezmuže:
může jen (dále) poskytovat dech nosu.
Budeš mít velký majetek,
když prožiješ život podle záměrů svého boha (= krále).
- Cti krále Horního Egypta a chval krále Dolního Egypta,
(50) (protože) je to boží úřad.
Šiř jeho moc, raduj se z jeho příkazů
a nezpochybňuj to, co si přeje.
Kdo nebude brát jeho jméno (nadarmo), bude ctěn.
Trpět bude ten, který se k němu obrátí zády.
- (55) ... tělo.
Kdo se mu otvírá, je jako jeho semeno (= syn).
(Avšak) připravil jatky (tomu, kdo) ...
- Svěží zůstává ten, který nebere jeho jméno (nadarmo),
a on (= král) obestupuje (= chrání) jeho tělo.
- (60) On je pravou paží toho, jehož paže jsou slabé.
Člověk je pohřben, (jen) když je jím očištěn.
Buď rozumný a zdrž se (nadarmo vyslovovat)
jeho jméno,
(neboť jen) obezřelý spočine poblíž jeho pyramidy.
Žádnou hrobku nemá ten, který vyslovuje jeho jméno,
- (65) žádná úlitba není určena tomu, který mu zlořečil.
- Vidíme, jak všechny cizí země mají z něho hrůzu
a jak se mu jejich vládci podrobují.
Jeho moc překonává i moře,
ostrované žijí před ním ve strachu.
- (70) Punt a břehy vzdálených ostrovů:
bůh mu je spoutává!
Ten, který ho nenapadne, dosáhne onoho světa;
ten, který mu nebude zlořečit, spočine (poblíž)
jeho pyramidy.
- Neříkej lži o již vyřízeném (právním) případě;
(75) je trapné (dodatečně) vydat sporné svědectví.
(Vysoce postaveného) muže sesadí kvůli ostudnému
prohřešku
a příště ho (již ničím) nepověří.
Úspěch přináší správný jazyk.
Zaujatou řeč nelze pominout;
- (80) nemůže ji zastírat ten, jemuž byla (důvěrně) přednesena.
Důvěru si nezaslouží ten, který přejde urážku (třetího).
Sleduj řeč a snaž se uspět na rohoži (= při jednání).
Prospěšná je pravda tomu, kdo ji říká.
- ... rady.
- (85) Hleď, abys byl oblíbený, a buď (přátelsky) nakloněný.
- Nebud' povznesený (doslova: „nedělej velká ramena“),
když tě prosí.
Starej se o sloužící.
Lidé si váží zdvořilého člověka,
zdraví toho, kdo (je sám) zdraví na cestě.
- (90) Lidé chtějí, aby mluvil povzbudivý člověk;
zavrhují chvastouna (doslova: „pána úst“)
a zlořečí křiklounovi.
- Zlá povaha činí člověka povolným
a úplatný člověk si (takového k sobě) přiláká.
- (95) Co ...
Nezakucká se ten, který miluje svůj jazyk.
Srdce vytváří osobnost.
Ke (správnému) rozhodnutí se dospěje rozvážností.
Velice oblíbený ...
- (100) V poradní síni se spoléhá na rozvážného,
(zatímco) žvanila drží stranou (?).
Lidé upřednostňují přívětivého člověka před
neoblíbeným.
Šťastný je ten, který má vynikající povahu.
Když ses stal tím, na něhož se obrací prosebník,
- (105) a máš rozsoudit spor dvou mužů,
vyslechni jednoho po druhém.
Rozsud' oba muže podle jejich činů
a odejdou (s rozsudkem) spokojeni.
- ... toho, kterého miluješ,
- (110) a vynes správný rozsudek;
... lži, vysoce postavení úředníci.
... neznalý člověk posluchači.
Pravda je hráz;
jen nevyrovnaný (?) člověk říká lži.
- (115) Přehlédni (doslova: „nech padnout na zem“) tlachání
jiného;
hlupák ...
je hrází tomu, kdo se na něho obrací s prosbou.
- Nesměj se ...
Dojde k zločinu ... kdokoli.
- (120) Nenahradí se smutek veselím,
nepřinese se ...
Muž ...
... řeč ... zpráva.
Odpovídá ...
- (125) Neunáhluj se a (raději) déle mlč.
Odpovídej ...
... podle jeho potřeby.
Ne ...
....
- (130) .... dělá si z písaře přítele.
.... mrtvoly cizích (nepřátel).
Vždyť on je přece ...

Obr. 1. Anonym, „Hieratické ostrakon s částí Naučení muže synovi“, 20. dynastie (cca 1188-1078 př.n.l.), nahnědlá červená pálená hlína, 13,9 x 9,1 cm, Dér el-Medína, uloženo: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze (inv.č. P 3807). (Foto: Národní muzeum.)

Fig. 1. Hieratic ostrakon with a part of *The Instruction of a Man for His Son*, Dynasty 20 (cca 1188-1078 BCE), brownish red pottery, dimensions: 13,9 x 9,1 cm, from Deir el-Medina. The National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague (P 3807). (Photo: The National Museum.)

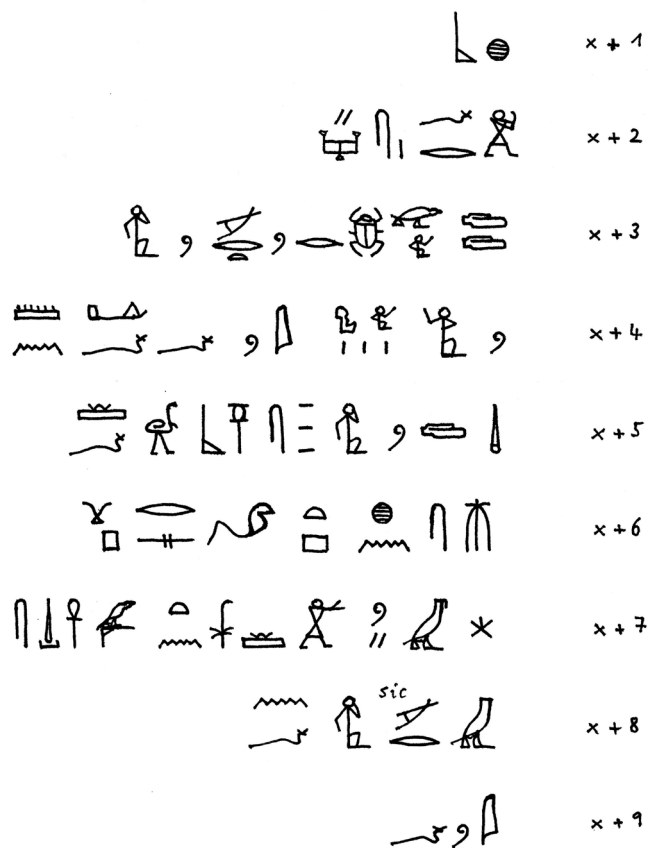
Když zná hodinu ...

- ... slova (namířená) proti němu,
 (135) aby podal zprávu svému městskému bohu,
 protože je v skutku zločinec ...

Nesuď muže, který je vlivnější než ty.

- Když máš rozsoudit spor dvou mužů,
 nestraš (?) ... kvůli (?) ostudnému prohřešku,
 (140) jako to, co vychází z úst odpovídajícího.
 Když máš rozsoudit dva muže před soudním sborem,
 posaď se a zamysli se (doslova: „posaď se s rukou
 na ústech“).

Nic zlého ti nebude hrozit (?)
 a dojde na tvá slova a soudy (?).

Obr. 2. Hieroglyfický přepis pražského ostraka P 3807. (Přepis: Břetislav Vachala.)

Fig. 2. Hieroglyphic transcription of the Prague ostrakon P 3807. (Transcription: Břetislav Vachala.)

- (145) Neříkej jednou to a podruhé ono (doslova: „neber
 slovo a pak ho zase nevracej“).
 Nenaslouchej pomlouvám.
 Nepřisvědčuj slovům (zločince ?),
 bůh ho bude soudit svojí pravomocí (?).

...

- (150) Nebudou mu přiděleny obětiny ...

...

Nebud' pyšný na svůj majetek.

Pokud jde o zločince, který má bohatství, jehož se
 zmocnil,
 ... ve strachu.

- (155) Nespolčuj se s tím, který se vyznamenává (?) hříchy.
 Nestůj ..
 jako vychází z úst (?) ...
 ... spí až do svítání ...
 Tlachal tě (vždy) bude napadat.

- (160) Kéž dáš ...

Řeč je jako oheň

- a plamenem je odpověď nepoučitelnému (?).
Ozařuje (?) ústa rozvázného,
zatímco z lhostejného (?) dělá žvanila.
- (165) Prospěšná je vlídnost, krásná je trpělivost.
Odpovídej známému člověku, vyhýbej se
nepoučitelnému.
Nikdo, kdo mluví ukvapeně, není bez zápachu;
otvírá své nitro.
Ten, který se ovládá, (si získává) bezmeznou
náklonnost.
- (170) Neposlouchej pomlouvačné řeči
a nevěř všemu, co se povídá.
Když odmítneš někoho, kdo tě žádá o radu,
bolestná je (potom tvá marná výmluva) „Kéž bych jen
mohl!“
- Není nenávistného člověka, který by uspěl.
(175) Člověk, který se ovládá, dosáhne cíle.
Není netrpělivého člověka, který by neměl nepřátele.
Přívětivému člověku se dostane stoupenců;
nikdo nenapadne (jeho) slova.
Když budeš rozvázný, dosáhneš cíle.
- (180) Odpovídej vyváženě.
Jediné (jasné) vyjádření je to, po čem touží zástupy.
... uspokojuje.
- Lidé hledají výrok trpělivého (?).
Výtečný člověk spojuje rodinu.
- (185) Žádné stoupence nemá žvanil.
... jeho ... nepřátele.
Nikdo nezakládá domácnost ... řeči.
Nikdo se nespolečuje s chamtivcem;
je jako had (připravený) k útoku.
- (190) Zlá povaha činí člověka povolným;
nemá důvod se jí klanět.
- ... spor ...
... úcta ...
Ovládej se a neodporuj mu.
- (195) Střes se ...
... po tvé vlastní řeči.
Šťastný je ten, kterého chválí jeho matka.
Jednej tak, jak to bylo uloženo.
Ne ... ještě přidáváš k utrpení.
- (200) Muž, kterého všichni chválí,
... všichni touží být přáteli v jeho družině.
- ... vztek ...
... jako ...
... nalézt (?) všechny lidi ...
- (205) Spí až do svítání.
... jiní (lidé).
... sousedé ...
Co se přihodí ... muži podle jeho povahy.
Najde ... proti němu.
- (210) ... jeho chování.

- Nevyhledávej spor,
buď zdrženlivý při rodinném setkání (?).
Nesud' dva rozlícené muže,
neboť (jejich) spor se obrátí proti tomu, kdo ho chce
urovnat.
- (215) Dělá ...
a jiný jedná jako nepřítel.
Klidný je ten, který zůstává nezúčastněný (doslova:
„hluchý“) a (nikoho) nepodceňuje.
Člověk si může sám vůči sobě vyvolat nepřátelství.
Šťastný je ten, který ovládne svá ústa:
- (220) z nařčení vzniknou bojové výzvy.

Dospělo se (ke konci spisu), zdárně a nerušeně.

Jedno keramické ostrakon (P 3607) s částí *Naučení muže synovi* se nachází v egyptské sbírce Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, složce Národního muzea v Praze. Toto ostrakon zakoupil v Egyptě Jaroslav Černý a daroval ho Orientálnímu ústavu v Praze, který ho 6. 4. 1972 předal zmíněnému Národnímu muzeu (Onderka 2008, 292-293). Toto pražské ostrakon bylo sice zahrnuto do výčtu dochovaných pramenů (Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*, XXIV/133), avšak s nepřesnými údaji („OPrag ohne Nr. [Aufbewahrungsort unbek.] §§ 3,6-3,8“). Odkazovalo se přitom na Černého zápisník 17.26 („in Umschlag am Ende des Heftes“), uložený v Griffithově ústavu v Oxfordu (není mi jasné, zda je ostrakon zahrnuto v: Magee – Malek 1991, 25).

Ostrakon P3807 (obr. 1,2)

Materiál: nahnědlá červená pálená hlína.

Rozměry: 13,9 x 9,1 cm.

Místo nálezů: Dér el-Medína.

Popis: Ostrakon – střep nádoby se zbytky devíti řádků dobře čitelného textu psaného černou barvou zprava doleva a obsahujícího pasáže *Naučení muže synovi*:

řádek x + 1 – verš 26 (§ 3,3: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 2 – verš 30 (§ 3,6: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 3 – verš 34 (§ 4,2: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 4 – verše 38-39 (§§ 4,6-4,7: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 5 – verše 41-42 (§§ 4,9-4,10: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 6 – verše 45-46 (§§ 5,2b-5,3: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 7 – verš 49 (§ 6,1: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 8 – verš 52 (§ 6,4: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*),

řádek x + 9 – verš 56 (§ 6,8: Fischer-Elfert 1999, *Tafelband*).

Červené body oddělující jednotlivé verše nebyly vyznačeny, což byl ostatně případ většiny dochovaných opisů egyptských literárních děl. Platí to například o obsáhlém (mennofer-ském) souboru školních rukopisů *Late-Egyptian Miscellanies* z Ramessovské doby (většinou z období vlád Merenptaha – Setchiho II.), kde byly body zaznamenány jen ve třetině textů (Tacke 2001, 180). Téměř bezchybný text našeho ostraka prokazuje znalého písaře, což odpovídá skutečnosti, že auto-

ry opisů byli v Dér el-Medíně především pokročilí studenti (Mc Dowell 2000, 217). Nemuselo se ani vždy nutně jednat o „pouhá“ školní cvičení (Mc Dowell 2000, 230-233). Přirozeně s tím také úzce souvisí systém výuky v tamější privilegované řemeslnické komunitě a její vyšší gramotnost, než je předpokládána jednoprocenní úroveň u tehdejší egyptské populace (Janssen 1992, 80-94).

Překlad:

x + 1: (nebo ho snad zkrátit? ...)

x + 2: (velký je) jeho trest, ...

x + 3: nenáviděný se stává oblíbencem ...

x + 4: zákazník. Umožní uspět ...

x + 5: mluvit a otvírá ...

x + 6: Ani Meschenet s tím (nic nezmůže): může jen ...

x + 7: Cti krále Horního Egypta, kéž žije, je svěží a zdrav, ...

x + 8: to, co si přeje ...

x + 9: je (jako jeho semeno).

Datování: 20. dynastie (cca 1188-1078 př.n.l.).

Publikací tohoto ostraka se uzavírá třídílná studie zpracovávající pražská hieratická literární ostraka nacházející se v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur, složce Národního muzea. Tyto dosud opomenuté písemné prameny poskytují nové doklady tří významných staroegyptských literárních děl (*Naučení Duachetiho pro jeho syna Pepiho*, *Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi*, *Naučení muže synovi*), které byly sepsány před čtyřmi tisíci lety s cílem předat moudrost mladému člověku (a třeba i samotnému následníku trůnu, byť *post mortem* jeho předchůdce), seznámit ho se zásadami pravdy a spravedlnosti a uvést ho na plnohodnotnou „životní pouť“, po jejímž řádném absolvování se bude moci bez obav podrobit poslednímu soudu. Nám dnes jen zbývá snažit se tyto obtížné texty přeložit a pochopit ...

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní PhDr. Evě Dittertové, ředitelce Náprstkova muzea, a panu PhDr. Pavlu Onderkovi, kurátorovi egyptské sbírky téhož muzea, za jejich vstřícnost.

LITERATURA

- Assmann, Jan (2001): *Ma'at. Gerechtigkeit und Unsterblichkeit im Alten Ägypten*. München: C.H. Beck.
- Blumenthal, Elke (1974): Eine neue Handschrift der „Lehre eines Mannes für seinen Sohn“ (pBerlin 14374, Staatliche Museen zu Berlin). In: *Festschrift zum 150jährigen Bestehen des Berliner Ägyptischen Museums*. Berlin: Akademie Verlag, 55-66, Taf. 3a.
- Bonhême, Marie-Ange (2001): Kingship. In: Redford, Donald B., ed., *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, II*. Oxford: Oxford University Press, 238-245.
- Brunner, Hellmut (1978): Zur Datierung der „Lehre eines Mannes an seinen Sohn“. In: *The Journal of Egyptian Archaeology*, 64, 142-143.
- Brunner, Hellmut (1988): *Altägyptische Weisheit. Lehren für das Leben*. Zürich – München: Artemis Verlag.

- Burkard, Günter – Thissen, Heinz J. (2012): *Einführung in die altägyptische Literaturgeschichte, I. Altes und Mittleres Reich*. 4. Auflage. Berlin: LIT Verlag.
- Fecht, Gerhard (1978): Schichsalsgöttinnen und König in der „Lehre eines Mannes für seinen Sohn“. In: *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 105, 14-42.
- Fischer-Elfert, Hans-W. (1988): Zum bisherigen Textbestand der „Lehre eines Mannes an seinen Sohn“. Eine Zwischenbilanz. In: *Oriens Antiquus*, 27, 173-209.
- Fischer-Elfert, Hans-W. (1998): Neue Fragmente zur *Lehre eines Mannes für seinen Sohn* (P.BM EA 10775 und P.BM EA 10778). In: *The Journal of Egyptian Archaeology*, 84, 85-92, Pls. X-XIII.
- Fischer-Elfert, Hans-Werner (1999): *Die Lehre eines Mannes für seinen Sohn. Eine Etappe auf dem „Gottesweg“ des loyalen und solidarischen Beamten des Mittleren Reiches. Textband, Tafelband*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Fischer-Elfert, Hans-W. (2001): Instruction of a Man for his Son. In: Redford, Donald B., ed., *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, II*. Oxford: Oxford University Press, 170-171.
- Foster, John L. (1986): Texts of the Egyptian Composition „The Instruction of a Man for His Son“ in the Oriental Institute Museum. In: *The Journal of Near Eastern Studies*, 45, 197-211.
- Gaál, Ernő (1984): Ein neues Ostrakon zur „Lehre eines Mannes für seinen Sohn“. In: *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo*, 40, 13-25, Taf. 1-5.
- Goedicke, Hans (1967): „Die Lehre eines Mannes für seinen Sohn“. In: *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 94, 62-71.
- Helck, Wolfgang (1984): *Die Lehre des Djedefhor und die Lehre eines Vaters an seinen Sohn*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Hirsch, Eric Donald, Jr. (1967): *Validity in Interpretation*. New Haven – London: Yale University Press.
- Hoffmann, Friedhelm (2001): Einige Bemerkungen zur *Lehre eines Mannes für seinen Sohn*. In: *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion*, 182, 7-8.
- Hornung, Erik (1982): *Conceptions of God in Ancient Egypt. The One and the Many*. London – Melbourne – Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Hornung, Erik (2006): The New Kingdom. In: Hornung, Erik – Krauss, Rolf – Warburton, David A., eds., *Ancient Egyptian Chronology*. Leiden – Boston: Brill, 197-217.
- Janssen, Jacobus (1992): Literacy and letters at Deir El-Medina. In: Demarée, Robert J. – Egberts, Arno, eds., *Village Voices: Proceedings of the Symposium „Texts from Deir El-Medina and Their Interpretation“*, Leiden, May 31 – June 1, 1991. Leiden: Centre of Non-Western Studies, Leiden University, 81-94.
- Kitchen, Kenneth A. (1969): Studies in Egyptian Wisdom Literature – I. The Instruction by a Man for His Son. In: *Oriens Antiquus*, 9, 189-208.
- Kitchen, Kenneth A. (2000): Regnal and Genealogical Data of Ancient Egypt (Absolute Chronology I). The Historical Chronology of Ancient Egypt, a Current Assessment. In: Bietak, Manfred, ed., *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium B.C.* Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 39-52.
- Magee, Diana N.E. – Malek, Jaromir (1991): *A checklist of transcribed hieratic documents in the archive of the Griffith Institute*. Oxford: Griffith Institute, Ashmolean Museum.
- Mathieu, Bernard (2002): La littérature égyptienne à travers les documents de Deir el-Médineh. In: Andreu, Guillemette, ed., *Les artistes de Pharaon. Deir el-Médineh et la Vallée des Rois*. Paris – Turnhout: Editions de la Réunion des musées nationaux – Brepols Publishers, 220-224.
- Mathieu, Bernard (2003): La littérature égyptienne sous les Ramsès d'après les ostracas littéraires de Deir el-Médineh. In: Andreu, Guillemette, ed., *Deir el-Médineh et la Vallée des Rois. La vie en Égypte au temps des pharaons du Nouvel Empire*. Paris: Khéops – Musée du Louvre, 117-137.
- McDowell, Andrea (2000): Teachers and Students at Deir el-Medina. In: Demarée, Robert J. – Egberts, Arno, eds., *Deir el-Medina in the Third Millennium AD: A Tribute to Jac. J. Janssen*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 217-233.
- Morenz, Siegfried (1984): *Gott und Mensch im alten Ägypten*. 2., erweiterte Auflage. Leipzig: Koehler & Amelang.
- Onderka, Pavel (2008): Jaroslav Černý and the National Museum: A Prelimi-

- nary Report.: In: Holaubek, Johanna – Navrátilová, Hana – Oerter, Wolf B., eds., *Egypt and Austria IV. Crossroads / Ägypten und Österreich IV: Begegnungen*. Praha: SET OUT, 283-295.
- Parkinson, Richard B. (1991): Teachings, discourses and tales from the Middle Kingdom. In: Quirke, Stephen, ed., *Middle Kingdom Studies*. New Malden: SIA Publishing, 91-122.
- Posener, Georges (1977): L'enseignement d'un homme à son fils. In: Assmann, Jan – Feucht, Erika – Grieshammer, Peter, eds. *Fragen an die altägyptische Literatur: Studien zum Gedanken an Eberhard Otto*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 308-316.
- Posener, Georges (1979): L'enseignement d'un homme à son fils. In: Hornung, Erik – Keel, Othmar, eds., *Studien zu altägyptischen Lebenslehren*. Freiburg – Göttingen: Universitätsverlag – Vandenhoeck und Ruprecht, 307-316.
- Posener, Georges (1985): Pour la reconstitution de l'enseignement d'un homme à son fils. In: *Revue d'égyptologie*, 36, 115-119.
- Posener, Georges (1987): L'enseignement d'un homme à son fils. Cinq nouveaux ostraca. In: Osing, Jürgen – Dreyer, Günter, eds., *Form und Mass: Beiträge zur Literatur, Sprache und Kunst des alten Ägypten. Festschrift für Gerhard Fecht zum 65. Geburtstag am 6. Februar 1987*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 361-367, Taf. 10-12.
- Quack, Joachim Friedrich (2000): recenze: Fischer-Elfert, Hans-Werner, Die Lehre eines Mannes für seinen Sohn.. Eine Etappe auf dem „Gottesweg“ des loyalen und solidarischen Beamten des Mittleren Reiches, Wiesbaden 1999. In: *Bibliotheca Orientalis. Uitgegeven vanwege het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten*, 57, 534-541.
- Quirke, Stephen (2004): *Egyptian Literature 1800 BC, questions and readings*. London: Golden House Publications.
- Roccati, Alessandro (1994): *Sapienza egizia. La Letteratura educativa in Egitto nel secondo millennio a.C.* Brescia: Paideia Editrice.
- Simpson, William Kelly, ed. (2003): *The Literature of Ancient Egypt. An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies and Poetry*. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Tacke, Nikolaus (2001): *Verspunkte als Gliederungsmittel in ramessidischen Schülerhandschriften*. Heidelberg: Heidelberg Orientverlag.
- Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub.
- Vernus, Pascal (2001): *Sagesses de l'Égypte pharaonique*. Paris: Imprimerie nationale Éditions.

AUTOR

Vachala, Břetislav (27. 7. 1952, Jaroměř), český egyptolog, profesor egyptologie v Českém egyptologickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře, v němž působí od roku 1975 dosud (s přestávkou v letech 1993–1997, kdy zastával post velvyslance České republiky v Egyptě a Súdánu). Zaměřuje se na egyptskou filologii, literaturu, dějiny a archeologii, které též přednáší na Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Publikuje epigrafické a ikonografické prameny ze 3. tisíciletí př. n. l., objevené při českých archeologických výzkumech v Abúsíru, jichž se účastní od roku 1979. Zpracovává staroegyptské památky z českých muzeí a sbírek. Věnuje se překládání a vydávání staroegyptských literárních děl. Je autorem monografií, vědeckých studií v zahraničních egyptologických periodikách, encyklopedických hesel, učebních textů, populárních článků a recenzí. Poslední vydané knihy: *Staroegyptská kniha mrtvých* (Praha: Dokořán, 2009), *Starí Egypťané* (2. vydání, Praha: Libri, 2010), *Lékařství starých Egypťanů I: staroegyptská chirurgie, péče o ženu a dítě* (společně s Eugenem Strouhalem a Hanou Vymazalovou, Praha: Academia, 2010).

Kontakt: Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc.,
Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: bretislav.vachala@gmail.com; bretislav.vachala@ff.cuni.cz.

